

EUROPESE MIGRATIEDEALS EN HUN IMPACT

INLEIDING

De Europese lidstaten zijn er in het najaar van 2023 in geslaagd om een politiek akkoord te vinden over het Europees Pact voor Asiel en Migratie. De externe dimensie van dit pact vormt voor de lidstaten een essentieel onderdeel. De focus ligt hier voornamelijk op samenwerking met landen buiten de EU, in de vorm van 'strategische partnerschappen' met derde landen. Als gevolg van een blijvend gebrek aan eensgezindheid over de aanpak van asiel binnen de EU wordt telkens meer verantwoordelijkheid bij landen buiten de EU gelegd.

Deze partnerschappen bevatten telkens een dubbele focus. De voornaamste doelstelling is via grensbeheer vermijden dat mensen op de vlucht vanuit derde landen naar de Europese Unie vertrekken. Daarnaast verwacht de EU van deze derde landen dat ze hun onderdanen terugnemen via terugkeerakkoorden. Een bijkomende doelstelling is het aanbod van veilige & legale toegang verhogen, waarbij het maar de vraag is of deze niet eerder als pasmunt dienen. Deze tweeledige focus wordt vervolgens communicatief verpakt als de enige manier om het 'model van mensensmokkelaars te breken'. Deze vorm van Europees migratiebeleid is zo oud als de Unie zelf, en mist telkens opnieuw haar vooropgestelde doelstellingen. In deze paper tonen we aan dat deze akkoorden niet alleen leiden tot mensenrechtenschendingen en menselijk leed. Bovendien hebben zij een minimaal effect op het aantal mensen op de vlucht dat Europa probeert te bereiken. Daarnaast ondergraven ze de geloofwaardigheid van de EU op vlak van mensenrechten en maken ze de EU kwetsbaar voor chantage. In deze paper gaan we dieper in op drie verschillende akkoorden.

Als eerste analyseren we het akkoord met Turkije (2016). Dit wordt tot op de dag van vandaag voorgesteld als de oorzaak van de daling van het aantal binnenkomsten in de Europese Unie na maart 2016. We tonen aan dat de daling van het aantal binnenkomsten al was ingezet voor het afsluiten van dit akkoord. Daarnaast leggen we uit dat de bescherming voor Syrische vluchtelingen in Turkije er alleen maar op achteruit is gegaan, en het akkoord hen er niet van weerhoudt om naar de Europese Unie te komen.

Vervolgens gaan we in op de partnerschappen inzake migratie die vanaf 2015 werden gesloten met Niger en andere landen in de Sahel. We bespreken hoe deze samenwerking migranten richting gevaarlijkere routes dwong en een economische terugval en instabiliteit in de regio met zich meebracht.

Tot slot bespreken we de recente deal met Tunesië (2023). Deze moest aanvankelijk gelden als een blauwdruk voor alle toekomstige partnerschappen met derde landen. Al snel werd duidelijk dat de overeenkomst amper mensenrechtengaranties bevat, en ze Europa erg kwetsbaar maakt voor chantage. Deze deal is een extreem voorbeeld van de manier waarop Europa onderhandelt met derde landen. Ze ontvangen een zak geld, en in ruil hiervoor moeten ze poortwachter van de Europese Unie spelen. Tegelijkertijd worden deze landen op geen enkele manier aangespoord om een functioneel beschermingssysteem uit te werken. Meer nog, Tunesië gaf in heldere taal aan dat het na dit akkoord geen land van verblijf wilde worden.

De resultaten van deze akkoorden zijn ernaar: miljoenen euro's aan belastinggeld worden uitgegeven om mensen op de vlucht tegen te houden. De voornaamste doelstelling wordt evenwel nooit bereikt: in de praktijk blijft het aantal binnenkomsten, met uitzondering van enkele pieken, in de Europese Unie procentueel gezien relatief stabiel. Het enige verschil? De routes naar de Europese Unie worden gevaarlijker, en de vraag naar de diensten van mensensmokkelaars – en hun prijs - neemt toe.

Deze uitspraak van Commissievoorzitter Ursula von der Leyen zelf, eind november 2023 bij de lancering van de 'Globale Alliantie voor de strijd tegen mensensmokkel', toont het falen van aanpak duidelijk aan: "Never before has the smuggling business been so profitable, and so deadly". Ondanks jarenlange, enorme investeringen van financieel en politiek kapitaal staat de mensensmokkel sterker dan ooit.

Nochtans zijn akkoorden met derde landen onontbeerlijk voor een mondiaal beschermingssysteem. Alleen moeten ze over een radicaal andere boeg gegooid worden. Elke keer opnieuw hoopt de Europese Unie deze akkoorden te sluiten op basis van korte termijn belangen en symboolpolitiek. Na verloop van tijd blijkt telkens weer dat deze akkoorden de vooropgestelde doelen niet bereiken, en de wereldwijde bescherming van mensen op de vlucht verder ondergraven. In de plaats daarvan moet de EU inzetten op maximale bescherming van mensen op de vlucht, en moet ze rekening houden met de noden van de betrokken derde landen. De ontwikkeling van meerdere veilige havens voor mensen op de vlucht zou het overkoepelend doel moeten zijn van deze strategie.

EU – Turkije deal

In maart 2016 ondertekenden de leden van de Europese Raad en de Turkse regering het EU-Turkey Statement.¹ Daarin engageerde Turkije zich om te voorkomen dat irreguliere migranten de oversteek zouden maken naar de Griekse eilanden. Mensen die de oversteek toch nog wagen, zou de EU vanaf dan terugsturen naar Turkije. In ruil daarvoor beloofde de Europese Unie aan Turkije 6 miljard euro voor de opvang van Syrische vluchtelingen. Via het zogenoemde een-op-een mechanisme zou de EU bovendien voor iedere Syrische vluchteling die wordt teruggestuurd naar Turkije één Syrische vluchteling uit Turkije hervestigen naar de EU. Eens het aantal irreguliere aankomsten substantieel zou zijn afgenomen, zou de EU ook een 'Voluntary Humanitarian Admission Scheme' activeren om vluchtelingen naar de EU over te brengen.

Deze deal wordt nog steeds voorgesteld als een groot succes, en als een voorbeeld van hoe de Europese Unie kan omgaan met derde landen. Niets is minder waar.

Er is geen aantoonbaar verband tussen een daling van het aantal binnenkomsten in de Europese Unie en het sluiten van deze deal. Uit een analyse van Thomas Spijkerboer blijkt namelijk dat de daling van het aantal binnenkomsten al werd ingezet vóór deze deal.² De grote piek in het aantal binnenkomsten was in oktober 2015. Hierna zette zich een daling in, richting het 'normaal' aantal binnenkomsten. Deze daling werd zelfs tijdelijk onderbroken tijdens het afsluiten van de EU-Turkije deal omwille van het 'nu-of-nooit' effect. Dit betekent dat mensen beslissen om te migreren als ze verwachten dat de gekozen migratieroute zal sluiten. Na het akkoord zette de daling zich ongewijzigd verder. Migratieonderzoekers wijzen er op dat het aantal binnenkomsten in de EU eerder bepaald wordt door externe factoren zoals het uitbreken van conflicthaarden in de 'rand rond Europa'. De bewering van beleidsmakers dat de EU-Turkije deal heeft bijgedragen aan de daling van het aantal binnenkomsten is dan ook niet op de cijfers gebaseerd.

Daarnaast is het akkoord er niet in geslaagd om Syrische vluchtelingen in Turkije de kwaliteitsvolle bescherming te geven waar ze recht op hebben. Turkije heeft ook op lange termijn geen enkele reden om een kwaliteitsvol beschermingssysteem uit te werken. Uit onderzoek van Thomas Spijkerboer blijkt

---

¹ European Council, 'EU-Turkey statement', 18 maart 2016, raadpleegbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.

² Thomas Spijkerboer, 'Fact Check: Did the EU-Turkey Deal Bring Down the Number of Migrants and of Border Deaths', 28 september 2016, raadpleegbaar op: <https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/09/fact-check-did-eu>.

dat derde landen niet geneigd zijn om bescherming te voorzien in het kader van een akkoord met de EU.³ Zij beseffen ook dat de Europese Unie dit derde land dan zal gebruiken als plek om afgewezen asielzoekers naar terug te sturen. Verschillende internationale organisaties berichten over een achteruitgang van de bescherming van Syriërs in Turkije.⁴ Hoewel er bij de start, met Europese steun belangrijke stappen werden gezet zoals een snelle toegang tot een statuut (Temporary Protection) en basisdiensten (zoals onderwijs, gezondheidszorg en cash assistance) bleven duurzame oplossingen meestal uit. Zo kreeg slechts een fractie van de Syrische vluchtelingen een toelating om te werken. Ze zijn slachtoffer van discriminatie, worden actief aangespoord of gedwongen om terug te keren en hebben een erg onzeker bestaan.⁵

Bovendien zien we de afgelopen jaren juist *opnieuw* een sterke toename van het aantal oversteken vanuit Turkije naar Europa. Zo stelt het Europese Grensbewakingsagentschap Frontex dat er in de eerste tien maanden van 2023 een stijging (ten opzichte van dezelfde periode in 2022) was van 24 % in het aantal zogenaamde “irregular entries” op de “Eastern Mediterranean” route vanuit Turkije⁶. Syrische vluchtelingen vormen de belangrijkste nationaliteit op deze route. Deze laatsten vormen eveneens de belangrijkste nationaliteit in de lijst van asielaanvragen van het Europees Asielagentschap.⁷ Een strategisch EU-rapport, gepubliceerd in november 2023, stelt zelf vast dat er op de Griekse eilanden in de eerste tien maanden van 2023 een enorme toename (237%) was van het aantal “irreguliere” aankomsten.⁸

Deze officiële EU-cijfers tonen een ongemakkelijke waarheid aan voor Europese beleidsmakers: één van de centrale pijlers van de EU-Turkije deal, namelijk dat Turkije een “veilig derde land” zou zijn, botst frontaal met de realiteit op het terrein. Sinds 2018-2019 zijn Syrische vluchtelingen in Turkije steeds meer opgejaagd wild en kunnen ze op elk moment opgepakt, vastgehouden en gedeporteerd worden naar Syrië.⁹

Nieuw onderzoek van 11.11.11 (januari 2024, op basis van twee grootschalige bevestigingen onder Syrische vluchtelingen in Turkije in maart-april (395 respondenten) en juni-juli 2023 (688 respondenten), brengt dit opnieuw pijnlijk in kaart. 75% van de ondervraagden gaf hierbij aan een sterke vrees te hebben om gedwongen gedeporteerd te worden naar Syrië, terwijl 72% van de ondervraagden zegt bang te zijn dat zijn of haar juridische statuut ingetrokken zal worden. Slechts 26% van de Syriërs die in juni-juli 2023 ondervraagd werden antwoordde positief op de vraag of men zich veilig voelt in Turkije, een scherpe daling tegenover de 42% in de ondervraging die in maart-april werd uitgevoerd. De snel verslechterende veiligheidssituatie in het land heeft ook een directe invloed op de toekomstplannen van Syrische vluchtelingen in Turkije. Zo gaf bijna de helft (46%) van de ondervraagden in maart-april 2023 aan van plan te zijn naar een Europese land te gaan, tegenover

---

³ Spijkerboer e.a., ‘Asylum for Containment: EU arrangements with Niger, Serbia, Tunisia and Turkey’, p.p. 15-18, maart 2023, raadpleegbaar op: <https://www.asileproject.eu/wp-content/uploads/2023/03/Asylum-for-containment-DEF-ENG-1.pdf>.

⁴ Human Rights Watch, ‘Turkey: Hundreds of Refugees Deported to Syria’, 24 oktober 2022, raadpleegbaar op: <https://www.hrw.org/news/2022/10/24/turkey-hundreds-refugees-deported-syria>.

⁵ 11.11.11, ‘Long Road to Return II’, 16 december 2019, raadpleegbaar op: https://11.be/sites/default/files/2020-06/16122019_11dossier_Long_Road_To_ReturnII.pdf.

⁶ Frontex, ‘Record arrivals on Western African route in October’, 17 november 2023, raadpleegbaar op: <https://reliefweb.int/report/world/frontex-record-arrivals-western-african-route-october>.

⁷ EUAA, ‘Latest Asylum Trends’, Oktober 2023, raadpleegbaar op: <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-asylum>.

⁸ European Commission, ‘Joint Communication to the European Council: State of play of EU-Türkiye political, economic and trade relations’, 29 november 2023, p. 7, raadpleegbaar op: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/Joint%20Communication%20to%20the%20European%20Council%20-%20State%20of%20play%20of%20EU-Turkiye%20political%20and%20economic%20and%20trade%20relations.pdf>.

⁹ Zie bijvoorbeeld Human Rights Watch, ‘Turkey: Hundreds of Refugees Deported to Syria’ en 11.11.11, ‘Syriërs in Turkije gedwongen tot ‘vrijwillige’ terugkeer’, 18 maart 2022, raadpleegbaar op: <https://11.be/politiek-en-beleid/verhalen/syriërs-turkije-gedwongen-tot-vrijwillige-terugkeer>.

slechts een vijfde die in Turkije plant te blijven en een schamele 2% die op korte termijn denkt terug te keren naar Syrië.

De EU laat ondertussen na om actie te ondernemen tegen de snel verslechterende veiligheidssituatie voor Syrische vluchtelingen in Turkije, en is via de financiering van zogenaamde “removal centers” zelfs betrokken bij de gedwongen deportatie van Syrische vluchtelingen naar Syrië, waar nog steeds op geen enkele manier voldaan is aan de condities voor veilige, vrijwillige en waardige terugkeer.

Daarnaast heeft het één op één mechanisme nooit gewerkt. Griekenland stuurde tussen april 2016 en 31 maart 2020 officieel 'maar' 2140 mensen officieel terug naar Turkije, omdat Griekse rechters regelmatig oordelen dat het niet veilig is om mensen terug te sturen naar Turkije.¹⁰ Sinds maart 2020 aanvaardt Turkije geen terugkeerders meer.¹¹ Dit zorgt voor een situatie waarin mensen een negatieve beslissing ontvangen in Griekenland maar niet teruggestuurd worden naar Turkije. Zij zitten met andere woorden 'vast' in onzekerheid en onmenselijke omstandigheden. Ook de hervestiging naar de EU bleef beneden de verwachtingen.¹² Het beloofde 'Voluntary Humanitarian Admission Scheme' werd nooit geactiveerd, ondanks het feit dat het aantal aankomsten in de EU substantieel afnam. Het totale aantal hervestigde vluchtelingen sinds 2016 bedraagt ook maar een fractie van de reële noden. In de periode 2016-2023 hervestigden de 27 EU-lidstaten 40.195 Syrische vluchtelingen uit Turkije, oftewel 5.024 Syrische vluchtelingen per jaar.¹³ Dit terwijl het VN-Vluchtelingenagentschap UNHCR stelt dat alleen al voor één jaar (2024) er minstens 384.070 vluchtelingen in Turkije, waaronder 354.000 Syriërs, in aanmerking komen voor hervestiging.¹⁴

Het akkoord met Turkije maakte de EU bovendien kwetsbaar voor chantage. Met regelmaat worden vluchtelingen ingezet als chantagemiddel in geopolitieke conflicten. De Turkse president Erdogan maakte bij onvrede over Europees beleid en een gebrek aan (financiële) steun meermaals duidelijk dat hij migratie richting Europa zou sturen. Zowel in discours, als in de feiten door actief mensen naar de grens met Griekenland te sturen.¹⁵

Tot slot heeft de deal er niet voor gezorgd dat Griekenland en Turkije verantwoordelijkheid opnemen voor mensen op de vlucht die op hun grondgebied verblijven. Griekenland voert gewelddadige – illegale – pushbacks uit op hun grondgebied, en Turkije doet dan weer niets om mensen op vlucht kwaliteitsvol op te vangen. Kort samengevat heeft de EU veel geld uitgegeven aan een systeem dat niet werkt.

---

¹⁰ UNHCR Greece, 'Return from Greece to Turkey (under EU-Turkey statement)', 31 maart 2020, raadpleegbaar op: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/75075>.

¹¹ AIDA, 'Country Report: Greece', p. 43, 8 juni 2023, raadpleegbaar op: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2023/06/AIDA-GR_2022-Update.pdf.

¹² Kyilah Terry, 'The EU-Turkey Deal, Five Years On', 8 april 2021, raadpleegbaar op: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>.

¹³ UNHCR, 'Resettlement Data Finder', raadpleegbaar op: <https://rsq.unhcr.org/en/#h03H>.

¹⁴ UNHCR, 'Projected Global Resettlement Needs 2024', raadpleegbaar op: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrjoiZmI4YzQyNzUtMTkxOS00NWlyLTkwMWUtZDVhMDEwYzdlYjM4IiwidCI6ImU1YzYzOTg0LTk0LTU1NDNkMmFmODBiZSIsImMiOiJh9>.

¹⁵ Politico, 'EU leaders deploy to help Greece seal Turkish border', 3 maart 2020, raadpleegbaar op: <https://www.politico.eu/article/eu-leaders-deploy-to-help-greece-seal-turkish-border/>.

Niger en de Sahel

Ook dieper op de migratieroutes probeert de EU in te grijpen en migratie naar de EU in te perken. Zo was Niger van 2015 tot eind 2023 een speerpunt in het externe migratiebeleid van de EU. Dit is een cruciaal transitland voor migratie vanuit West- en Centraal-Afrika via Libië naar de EU. Bovendien was de Nigerese overheid lange tijd een trouwe bondgenoot van de EU en bereid om mee te werken aan Europese doelstellingen in ruil voor Europese steun.

In mei 2015 nam Niger met steun van de EU een nieuwe wet aan om de strijd tegen de smokkelaars op te voeren. De wet legde zware geldboetes en tot dertig jaar gevangenisstraf op voor smokkelactiviteiten.¹⁶ Hoewel de wet al in 2015 gestemd werd, was het pas vanaf midden 2016, na extra druk vanuit de EU, dat de Nigerese overheid effectief begon op te treden tegen de smokkelaars. Van de ene dag op de andere werden smokkelactiviteiten, die voordien jarenlang gedoogd werden, gecriminaliseerd en smokkelaars gearresteerd. De EU voorzag in technische en financiële ondersteuning van de wet met o.a. de uitbouw van Frontex aanwezigheid in het land en capaciteitsversterking van Nigerese grenswachters.

Een groot deel van de Europese middelen kwam uit het EU Emergency Trust Fund for Africa (EUTF). Dit fonds werd in 2015 opgericht om stabiliteit te bevorderen in de Sahel-regio, Noord-Afrika en de Hoorn van Afrika en om de grondoorzaken van irreguliere migratie aan te pakken. Het fonds werd vooral gefinancierd met middelen uit de bestaande Europese ontwikkelingsfondsen maar werd al snel het instrument bij uitstek om projecten van migratie-management uit te rollen. Alle EUTF projecten moesten waar mogelijk hun impact op migratie aantonen. Ngo's wezen al van bij de start op de risico's van deze verschuiving: weg van duurzame ontwikkeling richting migratie management met een korte termijn focus op het tegen houden van migratie.¹⁷

In Niger werden al snel de problematische gevolgen van deze aanpak zichtbaar. Sinds de sterkere handhaving van de wet, met striktere controles, ontstonden nieuwe routes in het noorden van het land. De smokkelaars pasten zich aan met nieuwe en gevaarlijkere routes, langs woeste gebieden met gewapende groepen en minder infrastructuur, met een hogere kans op autopech en ongevallen. Smokkelaars kozen er ook vaker voor om 's nachts te reizen. Smokkelaars die vreesden om onderschept te worden lieten migranten achter midden in de woestijn. Meer rapporten doken op over doden langs de migratieroutes.¹⁸ De hogere risico's rekenden de smokkelaars door naar de migranten die tot drie keer meer moesten betalen voor hun diensten. Daarnaast trof het beleid de economie in belangrijke transitregio's zoals Agadez, die al decennia leefden van de migratie. Naast de smokkelaars en transportbedrijven zagen ook handelaars, lokale restaurants en hotels hun omzet terugvallen. Met grote onvrede tot gevolg. Europese projecten die mensen moesten toeleiden naar alternatieve inkomensbronnen kwamen nauwelijks van de grond. 11.11.11 en andere organisaties waarschuwden voor de gevolgen voor de stabiliteit in de regio.¹⁹

De EU zag de samenwerking met Niger lange tijd als een succesverhaal. Na de implementatie van de wet liep het aantal registraties van migranten die de grens overstaken via Niger fors terug van ruim

---

¹⁶ Loi n° 2015-36 du 26 mai 2015 relative au trafic illicite de migrants, 26 mei 2015, raadpleegbaar op: justice.gouv.ne/images/lois/pdfs/loi_relative_au_trafic_illicite_de_migrants.pdf.

¹⁷ 11.11.11, 'Niger: grenswacht in het nieuwe Europese migratiebeleid', 13 juni 2017, raadpleegbaar op: [11.dossier-Niger-EU-migratiebeleid.pdf](https://www.11.11.11.org/11.11.11-niger-grenswacht-in-het-nieuwe-europese-migratiebeleid.pdf).

¹⁸ The New Humanitarian, 'EU strategy stems migrant flow from Niger, but at what cost?', 2 February 2017, raadpleegbaar op: <https://www.thenewhumanitarian.org/special-report/2017/02/02/eu-strategy-stems-migrant-flow-niger-what-cost>.

¹⁹ 11.11.11, 'Niger: grenswacht in het nieuwe Europese migratiebeleid'.

330.000 in 2016 naar 69.000 in 2017. Die daling was echter van korte duur. In 2022 vertrokken opnieuw 328.000 migranten uit Niger, bijna evenveel als in 2016.²⁰

Van bij de start was duidelijk dat het draagvlak voor dit beleid in Niger beperkt was. Niet alleen stemmen uit het middenveld, maar ook lokale bestuurders stelden openlijk de legitimiteit hiervan in vraag, o.a. omwille van de economische implicaties.²¹ In november 2023 schrapte de militaire junta (die in de zomer de macht gegrepen had) de anti-smokkelwet en beloofde de mensen die op basis van deze wet werden veroordeeld vrij te laten. Het lokale middenveld reageerde positief op het schrappen van de wet.²²

De EU investeerde sinds 2016 honderden miljoenen in de regio om de veiligheid en governance te versterken, met een grote nadruk op projecten inzake migratiemanagement. De belangrijkste focuslanden: Niger, Mali en Burkina Faso (waar ook het grootste deel van de fondsen naartoe ging) werden de laatste jaren alle drie geconfronteerd met enorme instabiliteit en staatsgrepen. Toen het EUTF werd opgericht telde de Sahel regio 50.000 intern ontheemden. Vandaag zijn dat er meer dan 3 miljoen. Het maakt pijnlijk duidelijk dat de EU er allesbehalve in slaagde haar doelstellingen te bereiken.²³

EU – Tunesië deal

Op 16 juli 2023 sloten de Europese Unie en de Tunesische overheid een ‘Memorandum of Understanding’ (MoU) over een strategisch partnerschap.²⁴ Eén van de vijf pijlers in de MoU is de samenwerking rond migratie, met o.a. aandacht voor grensbewaking en de ‘strijd tegen irreguliere migratie’. Het akkoord werd aangekondigd tijdens een bezoek van Commissie voorzitter von der Leyen en de Nederlandse en Italiaanse premiers Giorgia Meloni en Mark Rutte. Volgens Rutte zou het akkoord ook de migratie naar Nederland moeten beperken.²⁵ De EU beloofde meer dan 1 miljard euro aan Tunesië voor de implementatie van de MoU.²⁶

Onder andere vanuit het Europese Parlement en meerdere Europese lidstaten was er kritiek op het gebrek aan transparantie in de wijze waarop het akkoord tot stand kwam en werden vragen gesteld over de legaliteit ervan.²⁷ Ook EU-Buitenland Chef Josep Borrell uitte zijn bedenkingen.²⁸ Hoewel de Europese Commissie benadrukte dat het akkoord gesloten werd volgens de nieuwe ‘Team Europe’

---

²⁰ De Tijd, ‘Niger stopt strijd tegen mensensmokkelaars’, 29 november 2023, raadpleegbaar op: <https://www.tijd.be/politiek-economie/internationaal/afrika/niger-stopt-strijd-tegen-mensensmokkelaars/10509639.html>.

²¹ 11.11.11, ‘Niger: grenswacht in het nieuwe Europese migratiebeleid’.

²² Alarmphone Sahara op X: twitter.com

²³ Mixed Migration Centre, ‘Niger coup: increasing instability, forced displacement & irregular migration across the Sahel’, 11 augustus 2023, raadpleegbaar op: <https://mixedmigration.org/articles/niger-coup-instability-displacement-migration/>.

²⁴ European Commission, ‘Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia’, 16 juli 2023, raadpleegbaar op: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3887.

²⁵ RTL, ‘Rutte over migratiedeal ‘businessmodel smokkelaars afbreken’’, 17 juli 2023, raadpleegbaar op: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/video/video/5396603/rutte-over-migratiedeal-met-tunesie-businessmodel-botensmokkelaars-moet>.

²⁶ European Parliament, ‘EU-Tunisia Memorandum of Understanding’, 11 september 2023, raadpleegbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751467/EPRS_ATA\(2023\)751467_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751467/EPRS_ATA(2023)751467_EN.pdf).

²⁷ Politico, ‘Parliament shouts, pounds table over ‘opaque’ Tunisia migrant deal’, 18 juli 2023, raadpleegbaar op: <https://www.politico.eu/article/eu-lawmakers-parliament-fumed-by-the-european-commission-tunisia-migration-deal/> en Spiegel, ‘Flüchtlingsdeal mit Tunesien – mehrere EU-Mitglieder kritisieren Kommission’, 2 augustus 2023, raadpleegbaar op: https://www.spiegel.de/ausland/tunesien-abkommen-mehrere-mitgliedsstaaten-kritisieren-eu-kommission-a-05c75ed3-8204-4e6a-a018-608938d82e3e?sara_ref=re-so-tw-sh.

²⁸ Strik, T. [@Tineke_Strik]; ‘Breaking: Upon my request, the full letter that @JosepBorrellF sent to @vonderleyen on the Tunisia deal was released. It shows that the HR/VP and several Member States are highly critical: "The MoU with Tunisia could not be considered as a valid template for future agreements [Tweet]’, X, 30 november 2023, raadpleegbaar op: https://twitter.com/Tineke_Strik/status/1730150958917660928.

aanpak bekritiseerden zij het feit dat de MoU er kwam zonder akkoord in de Europese Raad en bespreking in het Europees Parlement.

Daarnaast werden meteen de implicaties op vlak van mensenrechten aangekaart. Sinds de aanstelling van president Kais Saied is er een dramatische achteruitgang van de mensenrechtensituatie in Tunesië. Sinds 2021 is er een noodtoestand zonder einddatum van kracht en regeert Saied per decreet. Hij schoof het parlement en de eerste minister aan de kant. Via een gecontesteerd proces kwam er een nieuwe grondwet die Saied meer macht geeft. Politieke oppositie, journalisten, advocaten en activisten zijn slachtoffer van valse strafrechtelijke onderzoeken en arrestaties.²⁹

Op vlak van rechten van migranten is de situatie bijzonder zorgwekkend. In februari 2023 hield president Saied een beruchte toespraak waarin hij haat aanwakkerde tegen “migranten uit Sub-Sahara Afrika” in het land die deel zouden uitmaken van een “crimineel plan om de demografie van Tunesië te veranderen”. Daaropvolgend brak grootschalig geweld uit tegen Afrikaanse migranten in het land en volgden arbitraire arrestaties en deportaties.³⁰ De wandaden kwamen tot een hoogtepunt in de zomer van 2023 toen meer dan 1.200 (zowel legaal als niet-legaal verblijvende) migranten waaronder vrouwen en kinderen naar de grens met Algerije en Libië werden gedeporteerd en in de woestijn achtergelaten. Minstens 25 mensen kwamen daarbij om het leven.³¹ De Europese Commissie was op de hoogte van deze praktijken tijdens de onderhandelingen van het akkoord. De eerste doden werden al teruggevonden in de woestijn toen de Europeanen het akkoord ondertekenden.³²

Ondanks internationale kritiek van het Europese Parlement, ngo's, mensenrechtenorganisaties en VN-instellingen kondigde de Europese Commissie in september 2023 de eerste 60 miljoen euro aan budgetsteun voor Tunesië aan, en 67 miljoen euro operationele steun voor acties inzake migratie. In de communicatie werd ook verwezen naar capaciteitsondersteuning aan de 'law-enforcement' autoriteiten.³³ Met deze rechtstreekse financiering aan ordediensten voor acties inzake migratie neemt de EU een enorm risico op medeplichtigheid aan grove schendingen van de mensenrechten. De beslissing gaat dan ook volledig in tegen het 'do-no-harm' principe. Volgens deze basisregel van de ontwikkelingssamenwerking moeten acties conflict gevoelig zijn, en mogen zij niet leiden tot schadelijke gevolgen. Garanties op respect voor mensenrechten ontbreken in dit geval volledig. In een reactie op vragen naar de mensenrechtenimplicaties zei Directeur van DG Nabuurschap en Uitbreiding van de Europese Commissie (DG NEAR) Gert Jan Koopman: “Het is niet aan ons om een oordeel uit te spreken over een buitenlandse regering”.³⁴ Niet veel later opende de Europese Ombudsman een onderzoek naar de impact op vlak van mensenrechten.³⁵

De aanpak doet denken aan de samenwerking met Libië, waar de EU sinds 2017 financiële en operationele steun biedt aan de Libische kustwacht. Mensen die onderschept worden door de kustwacht komen terecht in detentiecentra waar foltering, verkrachting, afpersing en slavenarbeid

---

²⁹ Amnesty International, 'Human rights under assault two years after President Saied's power grab', 24 juli 2023, raadpleegbaar op: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2023/07/human-rights-under-assault-two-years-after-president-saieds-power-grab/>.

³⁰ Amnesty International, 'Tunisia: President's racist speech incites a wave of violence against Black Africans', 10 maart 2023, raadpleegbaar op: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/tunisia-presidents-racist-speech-incites-a-wave-of-violence-against-black-africans/>.

³¹ Infomigrants, 'Tunisie: en trois semaines, au moins 25 migrants sont morts de soif et de chaud dans le désert', 3 augustus 2023, raadpleegbaar op: <https://www.infomigrants.net/fr/post/50837/tunisie--en-trois-semaines-au-moins-25-migrants-sont-morts-de-soif-et-de-chaud-dans-le-desert>.

³² De Standaard, 'Ik dacht: ze gaan ons vermoorden. Ze gaan alle zwarte mensen in Tunesië vermoorden', 5 augustus 2023, raadpleegbaar op: https://www.standaard.be/cnt/dmf20230804_97286738.

³³ European Commission, 'Announcement – Further support to Tunisia', 22 september 2023, raadpleegbaar op: <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/l-246436>.

³⁴ Politico, 'Tunisia yet to receive EU funds to stem migration, senior EU official says', 31 augustus 2023, raadpleegbaar op: <https://www.politico.eu/article/tunisia-yet-to-receive-eu-funds-to-stem-migration-senior-eu-official-says/>.

³⁵ European Ombudsman, 'How the European Commission intends to guarantee respect for human rights in the context of the EU-Tunisia Memorandum of Understanding', 13 September 2023, raadpleegbaar op: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/case/en/64730>.

systematisch voorkomen. In die mate dat de situatie volgens de VN neerkomt op misdaden tegen de mensheid. De financiering kwam de EU meermaals op veroordelingen door de Verenigde Naties te staan die al jaren vragen om de steun stop te zetten.³⁶

De stabiliteit van het akkoord kreeg al snel een deuk wanneer Tunesië enkele dagen na de aankondiging over de eerste financiële steun, verklaarde het geld te weigeren omdat het niet in lijn was met de afspraken in de MoU. In dezelfde periode weigerde het land een Europese delegatie van zowel het Europees Parlement als de Europese Commissie.³⁷ Daarnaast zijn er ook hier vragen bij de impact van het akkoord op de migratie naar de EU. Een analyse van het Italiaanse Instituut voor Internationale Politieke Studies (ISPI) geeft aan dat het aantal aankomsten in Italië in de zes weken na het memorandum met 69% steeg, vergeleken met de zes weken daarvoor.³⁸ Dit is vergelijkbaar met het 'nu-of-nooit' effect veroorzaakt door het EU-Turkije statement. Pieken in vertrek vanuit Tunesië hangen grotendeels samen met de patronen van schendingen in Tunesië.³⁹

Europees Commissie voorzitter von der Leyen en de Nederlandse premier Rutte noemden de MoU bij de start nog een blauwdruk voor gelijkaardige akkoorden met andere landen.⁴⁰ In oktober 2023 moest Belgisch premier Alexander De Croo reeds erkennen dat akkoorden met derde landen "beter moeten dan de Tunesië-deal: met betere garanties voor de mensenrechten, ... Nu gaat het te veel over het buitenhouden van de migranten".⁴¹ Dat is een analyse die wij delen. Het vertrekpunt van elke Europese beleidskeuze over asiel en migratie hoort de Conventie van Geneve te zijn, en de bescherming van mensen op de vlucht.

Wat met de conventie van Geneve?

De Conventie werd uitgewerkt met de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen. Als een gevolg van dit mondiaal conflict waren er duizenden ontheemden op de dool in Europa. Zij konden niet terug gestuurd worden naar hun regio van herkomst, en hadden nood aan bescherming. Op deze manier zag het verbod op refoulement het levenslicht. Dit verbiedt landen om mensen terug te sturen naar hun land van herkomst indien zij er een risico lopen om vervolgd te worden. Daarnaast werd een beschermingsprocedure in het leven geroepen, om internationaal erkend te worden als vluchteling.

Aanvankelijk was het Vluchtelingenverdrag beperkter qua omvang dan vandaag, door een tijdsbepaling in de definitie van vluchteling. Hierdoor konden mensen enkel erkend worden als vluchteling indien ze ontheemd waren door "gebeurtenissen, welke voor 1 januari 1951 hadden plaatsgevonden". In de praktijk zorgde dit ervoor dat het verdrag enkel van toepassing was op mensen op de vlucht in Europa. In de jaren '60 bleek dat deze beperking niet langer werkbaar was. Door dekolonisatie en bloedige onafhankelijkheidsoorlogen in Afrika, en de opkomst van communistisch China ontstonden namelijk nieuwe groepen mensen op de vlucht, afkomstig uit landen buiten Europa.

---

³⁶ United Nations, 'Libya: Crimes against humanity committed since 2016 – rights probe', 27 maart 2023, raadpleegbaar op: <https://news.un.org/en/story/2023/03/1135052>.

³⁷ Reuters, 'Tunisia rejects EU financial aid, casting doubt on an immigration deal', 3 oktober 2023, raadpleegbaar op: <https://www.reuters.com/world/tunisia-rejects-eu-financial-aid-casting-doubt-an-immigration-deal-2023-10-02/>.

³⁸ Villa, M. [@emmevilla], '#Migranti, Tunisia: l'accordo che non c'è. Nelle sei settimane precedenti il memorandum UE-Tunisia, gli sbarchi dalla Tunisia in Italia erano stati 17.596. Nelle sei settimane successive al memorandum, gli sbarchi dalla Tunisia in Italia sono stati 29.676 (+69%) [Tweet]', X, 28 augustus 2023, raadpleegbaar op: <https://twitter.com/emmevilla/status/1696180480045973689>.

³⁹ Mixed Migration Centre, 'A damaging deal: abuses, departures from Tunisia continue following EU agreement', 15 september 2023, raadpleegbaar op: <https://mixedmigration.org/articles/eu-tunisia-damaging-deal/>.

⁴⁰ Euractiv, 'Tunisia pact a 'blueprint' for new 'cash for migrant' deal, says EU chief', 27 juni 2023, raadpleegbaar op: <https://www.euractiv.com/section/migration/news/tunisia-pact-a-blueprint-for-new-cash-for-migrant-deals-says-eu-chief/>.

⁴¹ De Standaard, 'Polen en Hongarije vallen migratiepact aan: Orban schopt graag rel', 6 oktober 2023, raadpleegbaar op: https://www.standaard.be/cnt/dmf20231006_96401325.

Zij vonden hun weg naar Europa, maar konden nog niet rekenen op bescherming. Het Protocol van New York uit 1967 schrapte deze geografische beperking. Dit zorgde ervoor dat elke mens op de vlucht een recht verkreeg om asiel aan te vragen, en beschermd werd door het verbod op refoulement. Tot op de dag van vandaag vormen de Conventie van Geneve en het Protocol van New York de hoeksteen van het mondiaal beschermingsbeleid.

De redenen voor deze uitbreiding van het Vluchtelingenverdrag zijn uiteenlopend. Een van de belangrijkste was evenwel de groeiende frustratie bij niet-Europese landen over de enge invulling van het Vluchtelingenverdrag. Om hun internationale geloofwaardigheid niet te verliezen, kozen de UNHCR en de Europese verdragstaten er dan ook voor om het verdrag uit te breiden. Daarnaast verzekerde dit ook de mogelijkheid voor mensen op de vlucht om ook buiten Europa asiel te kunnen aanvragen. Dit was ook in het voordeel van de Europese verdragstaten, aangezien er op deze manier een bredere spreiding van mensen op de vlucht mogelijk is.

De principes van het Vluchtelingenverdrag werden in december 2018 namelijk opnieuw bevestigd door het Global Compact on Refugees. Hoewel juridisch niet-bindend, dient het pact als blauwdruk voor een meer voorspelbare en rechtvaardige verdeling van verantwoordelijkheden. Zowel het verdrag van Genève als het pact erkennen dat een duurzame oplossing voor vluchtelingensituaties niet kan worden bereikt zonder internationale samenwerking. Alle lidstaten van de Europese Unie ondertekenden deze tekst, en toonden hiermee hun engagement voor mensen op de vlucht. Als de Unie haar engagement serieus neemt, stopt ze de huidige focus op externalisering en eenzijdige akkoorden met derde landen. Een radicale koerswijziging is nodig. Enkel via de uitwerking van een globaal beschermingsbeleid dat werk maakt van duurzame oplossingen voor mensen op de vlucht kan je er werkelijk voor zorgen dat mensen zich niet langer genoodzaakt voelen om de nabije regio te verlaten.

Conclusie

Alles bij elkaar genomen is de impact van dit beleid op aankomsten in EU hoogstens tijdelijk en vaak moeilijk aan te tonen. Wat wel duidelijk is, is dat huidige aanpak bijdraagt aan race-to-the bottom van lidstaten die hun verantwoordelijkheid afschuiven. Hiervan zijn mensen op de vlucht het eerste slachtoffer. Zij staan meer en meer voor een muur met een gesloten deur in. Op lange termijn is ook de internationale gemeenschap het slachtoffer. Als Europese lidstaten hun verantwoordelijkheid blijven afschuiven, brokkelt het mondiale beschermingssysteem onherroepelijk af.

De filosofie van de Conventie van Geneve dient hier als moreel kompas. Dit vertrekt vanuit een solidariteit met mensen op de vlucht en met landen buiten Europa. Het huidige asiel- en migratiebeleid van de Europese Unie staat lijnrecht tegenover deze filosofie. De akkoorden die we analyseerden in deze nota, zijn samen met een toenemend aantal gewelddadige pushbacks een duidelijk voorbeeld van de strategie die de Europese Unie lijkt na te streven. Ze probeert haar verantwoordelijkheden te ontlopen, en schuift deze af op landen in de rand rond de Unie. Hierdoor zijn deze landen op hun beurt niet langer bereid om bescherming te bieden aan mensen op de vlucht, en verliest de Europese Unie alle geloofwaardigheid als stem over mensenrechten en internationale solidariteit. Deze strategie is een negatieve spiraal die het internationale beschermingssysteem doet instorten. De EU zet de standaard en andere landen volgen. Vandaag zien we dat landen het non-refoulement principe schenden over de hele vluchtroute, met gewelddadige pushbacks van Griekenland tot Afghanistan en van Spanje tot Niger. Het resultaat hiervan is menselijk leed, en mensen op de vlucht die voor gesloten deuren komen te staan, en moeten overleven zonder de bescherming waar ze recht op hebben. Dit kan anders.

We hebben nood aan een migratiebeleid waar iedereen beter van wordt. Daarvoor hebben we geen muren nodig maar bruggen. Want die helpen ons vooruit, als mens en als maatschappij. Bruggen zijn weloverwogen connecties tussen ons en deze derde landen. Daarnaast zijn het ook verbindingen met Europese landen onderling en met mensen op de vlucht zelf. Met verbondenheid en solidariteit bouwen we aan een systeem waar migratie in beide richtingen realistisch wordt.